11. Khomych L. O. Profesiyno-pedahohichna pidhotovka vchytelya pochatkovykh klasiv : monohrafia [Professional and pedagogical training of primary school teachers : monografia] / L. O. Khomych. – K. : Maghistr-S, 1998. – 201 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье раскрываются перспективы подготовки учителей начальных классов к инновационной педагогической деятельности в оздоровительно-спортивной работе. Доказано, что решать проблему подготовки специалиста по оздоровительно-спортивной работе нужно еще в период обучения будущего педагога в высшем учебном заведении. В образовательном пространстве нужно создать условия, способствующие формированию у будущих учителей правильного отношения к здоровью как основной ценности человека, что значительно повлияет на их рефлексивную деятельность и осознание личной ответственности за здоровье своих воспитанников.

Ключевые слова: инновация, оздоровительно-спортивная работа, высшее учебное заведение.

Abstract. The article reveals the perspectives for training primary school teachers for innovative teaching activity in health and sports activity. It is investigated that the problem of the training of specialists in health and sports activity should be done during the period of study in higher education institutions. These institutions must create conditions to promote the formation of the right attitude to health as a basic human value that will greatly stimulate future teachers' reflective activity and awareness of personal responsibility for the health of students. The main aim of the university regarding the training of teachers of elementary school to the organization of healthy and sports activity is not only to emphasize transmission of knowledge, but to create motivation for getting education, for personal self-improvement; to activate position in life, to train such features as: communication, tactfulness, criticality, creativity etc. This will lead to overcome contradictions between the ever-changing demands and opportunities of the education system.

Keywords: innovation, health and sport activity, higher education establishment.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2016

С. Г. Долженко

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА (50-80-ті роки ХХ ст.)

Анотація. У статті проаналізовано праці психологів, педагогів, учених (50–80-х років ХХ ст.) з проблеми неуспішності молодших школярів. Розкрито причини шкільної неуспішності дітей, визначені критерії неуспішності та шляхи її подолання у педагогічній думці

© Долженко С.Г., 2016

досліджуваного періоду. Висвітлено підходи до проблеми попередження шкільної неуспішності молодших школярів у психолого-педагогічних дослідженнях другої половини ХХ ст.

Ключові слова: початкова школа, молодші школярі, неуспішність, корекційно-розвивальна робота, психолого-педагогічні умови навчання.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні ставить своїм завданням формування інтелігентної, освіченої, свідомої особистості, здатної розв'язувати соціальні та економічні проблеми. Тому успішність у навчанні є неодмінною складовою у самоактуалізації кожної молодої людини. У цьому контексті особливого значення набуває комплексний науковий підхід до виявлення та подолання неуспішності у навчанні.

У зв'язку з переходом в Україні на дванадцятибальну систему оцінювання вживання таких термінів як «неуспішність» стає наразі недоречним. Сучасні дослідники зауважують, що існує принципово новий підхід у оцінюванні – у нас немає більше учнів, що не встигають, а є учні, які опанували навчальний матеріал на певному рівні: початковому, середньому або високому. Але цей принципово новий підхід не означає, що проблема неуспішності не є актуальною. Навпаки, зміна парадигми освіти обумовлює необхідність пошуку засобів педагогічного впливу, що дозволяють більш ефективно організувати процес навчання, за допомогою якого стає можливим формування у молодших школярів таких необхідних для виживання в умовах конкуренції якостей особистості, як оптимізм, творча активність, почуття власної гідності, власної значущості.

На часі є аналіз та узагальнення психолого-педагогічних досліджень другої половини ХХ ст., коли проблема неуспішності, відставання, другорічництва широко обговорювалась у педагогічній пресі, всебічно вивчалась. Дослідження науковців, психологів та практика роботи школи свідчать, що комплексний підхід до корекції неуспішності молодших школярів недостатньо вивчений, а вчителі та психологи потребують науково обґрунтованих рекомендацій, які враховують досвід попередніх поколінь дослідників цієї проблеми.

Таким чином, теоретична актуальність та практична значущість означеної проблеми, її недостатнє розкриття в науковій літературі, недостатня розробленість методів боротьби з неуспішністю в сучасних умовах зумовили вибір **теми с**татті.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема неуспішності привертала увагу як педагогів, психологів середини – другої половини ХХ ст., так і сучасних дослідників. Вивченню причин шкільної неуспішності та шляхів її подолання присвячені праці Б. Г. Ананьєва, Ю. К. Бабанського, М. О. Данилова, Л. В. Занкова, М. П. Кашина, Н. О. Менчинської, Е.І. Моносзона, Т. Л. Мусерідзе, Л. М. Орлової, В. І. Помагайби, М. Н. Скаткіна, В. О. Сухомлинського.

В. С. Цетлін, А. М. Гельмонт, Л. С. Славіна, Н. І. Мурачковський, Ю. З. Гільбух та ін. спробували створити типологію учнів, які стійко

невстигають. Цій же проблемі присвячені праці дефектологів і фізіологів: М. М. Безруких, Т. О. Власової, К. С. Лебединської, В. І. Лубовського, М. С. Певзнера та ін., які дослідили педагогічні, соціально-побутові, фізіологічні та психологічні чинники невстигання. Однак узагальнюючих праць з цієї проблеми на сьогодні немає.

Мета статті. Відтак, метою нашої статті є аналіз стану розробленості проблеми неуспішності молодших школярів у психолого-педагогічних дослідженнях 50–80-х років XX ст. Відповідно, мета нашої статті буде реалізована в процесі вирішення наступних завдань: по-перше, розкриття та уточнення поняття неуспішності молодших школярів; по-друге, окреслення теоретичних аспектів зазначеної проблеми, чинників її виникнення та засобів попередження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема попередження неуспішності молодших школярів наразі залишається однією із складних і недостатньо досліджених у теорії і практиці сучасної освіти.

Вперше проблема неуспішності привернула увагу вітчизняних педагогів та психологів ще в 20-х рр. XX ст. у зв'язку з впровадженням обов'язкового рівня освіти і розглядалась як дослідження пошуку причин відставання, оцінки ефективності пропонованих програм, допомоги учням з проблемами у навчанні.

Реформа системи освіти, яка відбулася після XX з'їзду КПРС та відобразилася в законі «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», який був продубльований Верховною Радою України у квітні 1959 р., внесла корективи у розуміння ролі школи в житті суспільства та мети діяльності загальноосвітніх шкіл [5, с. 22].

Згідно з цим законом, школи було перетворено на обов'язкові восьмирічні та загальноосвітні одинадцятирічні з виробничою практикою. Випускники середніх шкіл (за винятком 20% кращих учнів) перед вступом до інституту повинні були відпрацювати два роки. Значна увага приділялась розширенню мережі закладів середньої освіти, у т.ч. будівництву нових шкіл. У 1965 році в республіці налічувалось 34,6 тисяч загальноосвітніх шкіл. До 1976 року в Україні було здійснено перехід до загальнообов'язкової середньої освіти. Хоча кількісні показники у 60–80-ті роки засвідчували прогрес, проте рівень освіченості випускників, зокрема учнів сільських шкіл, почав знижуватись.

У доповіді Міністра освіти УРСР А. Г. Бондар зазначалось, що у 1961/62 н. р. кількість класів з повною успішністю, порівняно з 1960/61 н. р., зросла з 89,2 тисяч до 131,1 тисячі; число другорічників зменшилось з 4,8% у 1958/59 н. р. до 3,4% у 1960/61 н. р.; 7,4% усіх учнів закінчили 1961/62 н. р. на «відмінно». Попри задовільні результати масового запровадження нових навчальних планів, програм і підручників вони, на думку А. Г. Бондар, потребували подальшого вдосконалення, спрощення, вилучення застарілого і другорядного матеріалу, усунення зайвого концентризму і неузгодженості. Над цією проблемою на початку

60-х років працювали вітчизняні науковці (у тому числі й співробітники науково-дослідних інститутів педагогіки і психології УРСР) [3, с. 42].

Дослідження стосовно навантаження учнів навчальною працею у позанавчальний час були проведені й Міністерством охорони здоров'я УРСР. Так, був здійснений хронометраж виконання домашніх завдань 500 учнів молодших, середніх та старших класів і встановлено, що «подовженість виконання домашніх завдань для 87% учнів 1–4 класів складає 1–2 години, для 45% учнів 5–6 класів 3–4 години, для 86% учнів 8–9 класів – 4,5 години. Таким чином, загальне навчальне навантаження для учнів старших класів становить 9–12 годин, що значно перевищує встановлені Міністерством охорони здоров'я Української РСР норми» [3, с. 43]. Таке становище не могло не привернути увагу педагогів та психологів того часу.

Дослідженням недисциплінованих та неуспішних учнів у 1958 році займалась Л. С. Славіна. Психолог виявила зміну ставлення школяра до своєї поведінки та успішності, зазначила шляхи подолання афективних та негативних емоційних станів у школярів, описала шляхи та засоби організації вчителем контролю та допомоги таким учням. Автор наголосила, що при правильно організованому навчально-виховному процесі можна домогтися успішності кожної дитини (при умові, що ця дитина психічно здорова) та що неуспішність є результатом помилок у вихованні або навчанні в школі. Тому дуже важливим, на думку автора, є організація роботи з подолання неуспішності з позиції, що передбачає усвідомлення вчителем наявності у школярів афектів чи неприємних емоційних переживань [16, с. 212].

Значний внесок у 60-ті роки в дослідження неуспішності молодших школярів зробив Василь Олександрович Сухомлинський, започаткувавши і впровадивши педагогічний експеримент у Павлиській школі, якій був спрямований на «якісно новий результат освіти та виховання дітей» [17, с. 342–343]. Для досягнення нового результату він створив цілісну педагогічну систему, акцентувавши увагу на особистості дитини як самоцінності та меті навчально-виховного процесу. Відповідно до цілей тогочасного суспільства, він обґрунтував шляхи, засоби і методи формування ідеальної людини, враховуючи вікові, психологічні, статеві особливості людини, опираючись на об'єктивні та суб'єктивні, активні та пасивні фактори виховання.

Значна увага у працях В. О. Сухомлинського приділена впливу навчання на емоційний розвиток учнів, який є найважливішою передумовою успіху у навчанні. Він поставив за ціль керувати увагою школярів через емоції, інтерес, допитливість, опираючись на зв'язок емоційно-чуттєвої сфери з мисленням [11, с. 199–200].

Проблему неуспішності досліджував й видатний педагог та вчений Василь Іванович Помагайба. Багато з його праць присвячені проблемам неуспішності молодших школярів та другорічництва. У той період щороку у країні понад двох мільйонів дітей залишалось на другий рік і ця проблема почала переростати з освітньої у соціальну та економічну. Праці

В. І. Помагайби були присвячені усесторонньому розгляду проблеми неуспішності молодших школярів та пропонували методи її подолання [8, с. 145].

Неуспішність у навчанні В. І. Помагайба порівнював із захворюванням, яке треба вчасно діагностувати і вилікувати: «якщо ж хвороба затягнулась, то вилікувати її набагато складніше. Так само як і хворобу, тяжко лікувати відставання, неуспішність у навчанні, якщо воно стало систематичним і глибоким» [14, с. 37–38]. У своїй дисертації В. І. Помагайба дослідив причини неуспішності дітей у навчанні, а саме: відсутність належних умов для навчання, перевантаження дітей господарськими завданнями в сім'ї, поганий контакт з однолітками, захоплення побічними справами, розвагами [14, с. 41–42]. Також вчений акцентував увагу на проблемі частих пропусків занять, що сприяють прогалинам у знаннях.

В. І. Помагайба зазначав, що допомога батьків учням є важливою у навчанні. Батьки повинні цікавитися оцінками дитини, створювати умови для кращого навчання та регулярного відвідування школи, виконання домашніх завдань тощо. Якщо дитина почала одержувати незадовільні оцінки щодня, батькам необхідно кожного дня перевіряти щоденник, спробувати спільно з вчителем виявити та усунути причину відставання. Якщо учень втратив інтерес до навчального процесу, не можна залякувати його, треба якомога лагідніше та доброзичливіше заохочувати до навчання за допомогою, наприклад, подарунків [14, с. 40–41].

Автор зазначив, що кожного дня дома учні зобов'язані здійснювати самостійну роботу від години в 1-му класі до 2,5–3 годин у 10–11-х класах. Від цього значною мірою залежить стан успішності. Батьки ж зі свого боку мають забезпечити добре обладнане місце, спокійну доброзичливу обстановку, відслідковувати емоційний стан дитини, її ставлення до навчального процесу [14, с. 42–46].

Вчителі і керівники шкіл зі свого боку, зазначив В. І. Помагайба, повинні вживати заходів у боротьбі з неуспішністю: не допускати безпричинного пропуску уроків, слідкувати за виконанням домашніх завдань, організовувати допомогу невстигаючим учням, контролювати шкільний режим та тривалість уроків, не затримувати на уроках під час перерви, обирати оптимальний час для позакласних занять [12, с. 38]. Основною причиною неуспішності, на думку вченого, були прогалини в знаннях, навичках та уміннях учнів. Педагог наголошував, що однією з важливих умов подолання другорічництва є ліквідація лібералізму в оцінці успішності учнів і «окозамилювання в гонитві за високим процентом успішності. Лібералізм в оцінці і окозамилювання в успішності завдають великої матеріальної і моральної шкоди, бо саме вони знижують якість навчання і є базою породження другорічництва» [13, с. 41].

В. І. Помагайбою визначалося, що шкільна неуспішність зумовлювалась не тільки низьким рівнем оволодіння учнем навичками та знаннями, а й проблемами поведінкового характеру. Учень постійно переживаючи ситуацію неуспіху в навчанні, стає невпевненим у власних

можливостях, намагається конфліктною поведінкою або асоціальними вчинками проявляти себе як особистість. Тому неуспішність учнів повинна попереджатися й засобами корекційного навчання. Але у вирішенні цієї проблеми знову з'являється селективність – неуспішні учні відсіюються в класи вирівнювання або компенсуючого навчання.

Педагог наголошував, що існуюча система містить глибокі суперечності: суперечність між розвитком творчої, гідної особистості молодшого школяра та дискримінуючими підходами в навчанні неуспішних учнів, які порушують формування активної життєвої позиції дитини, тобто формують програму власної неповноцінності, занижують самооцінку; суперечність між усвідомленням суспільства в необхідності якісної освіти та падінням престижу освіти і культури, падінням інтересу до знань, зростанням числа дітей які зазнають труднощів в навчанні, пропорційно збільшенню числа дітей з відхиленням у здоров'ї з одного боку, та їх перевантаженістю навчальним процесом з іншого.

Так вченим була виявлена і сформульована проблема – протиріччя між потребою суспільства у високому рівні освіти і вирішенні проблеми неуспішності та застарілою, як в методичному, так і теоретичному плані, системою роботи з попередження неуспішності молодших школярів. Це потребувало виявлення педагогічних умов ефективного функціонування цієї системи.

Проблему неуспішності в навчанні школярів також ґрунтовно досліджували відомі радянські педагоги і психологи Ю. К. Бабанський, В. С. Цетлін, М. І. Мурачковський. За їхніми даними, контингент учнів, які відчувають труднощі в навчанні, становить у середньому приблизно 12,5 % від загальної кількості учнів, що значною мірою ускладнює роботу вчителя.

У 1973 році дослідження особливостей неуспішних учнів, у порівняні з успішними, провели Ю. К. Бабанський, В. Ф. Харьковська, Г. Ф. Карпова та ін. Впродовж двох років вивчались особливості мислення неуспішних школярів із застосуванням спеціально розробленого комплексу методик. Предметом аналізу було вміння учнями висловлювати судження за аналогією, узагальнювати та здійснювати класифікацію понять та предметів. Було виявлено, що неуспішні школярі відчувають найбільші утруднення у судженнях за аналогією, що перевірялося шляхом віднаходження учнями явних логічних невідповідностей в умовах і відповідях двох задач. Перевірявся також темп читання та письма, вміння створювати план розповіді прочитаного тексту. Дослідження показали, що темп виконання цих завдань приблизно в 1,5–2 рази нижче у неуспішних учнів, порівняно з успішними. Тому проблема розвитку темпу виконання різних типів завдань, на думку авторів дослідження, повинна стати спеціальним навчальним завданням вчителів [7, с. 3–4].

Ю. К. Бабанський, за результатами проведеного дослідження, відзначив основні причини неуспішності учнів: слабкий розвиток мислення – для 27 %; низький рівень навичок навчальної праці – для 18%, негативне ставлення до навчання – для 14%, негативний вплив сім'ї,

однолітків – для 13%, великі прогалини у знаннях – для 11%, слабке здоров'я, втомлюваність – для 9%, слабка воля, недисциплінованість – для 8% [1, с. 131–132]. Вченим визначено, що причинами неуспішності можуть бути загальне та глибоке відставання з багатьох предметів протягом тривалого часу, часткове або постійне відставання з кількох складних предметів, епізодичне відставання з одного або кількох навчальних предметів, яке можна подолати.

Так, Ю. К. Бабанський, Н. А. Поляков, Т. С. Полякова та ін. у дослідженні «Об оптимальной программе изучения учебных возможностей школьников» (1973), спираючись на програми вивчення школярів, запропоновані А. С. Макаренком, О. Г. Ковальовим, К. К. Платоновим, та враховуючи чотири основні підструктури особистості: біологічну, психічну, соціальну та підструктуру накопичення досвіду, методом кореляційних залежностей між цими структурами та коефіцієнтом засвоєння практичного матеріалу, створили нову програму вивчення навчальних можливостей школярів. Автори спирались також на висновки видатних психологів, які вважали, що виділяти суттєве є важливим показником інтелектуального розвитку особистості. Наприклад, С. Л. Рубінштейн писав, що основною ознакою розуму, взагалі, є уміння виділяти суттєве [10, с. 3–4].

Н. О. Менчинська та співробітники її лабораторії в монографії «Психологические проблемы неуспеваемости» (1971) також підкреслюють, що відсутність навички виділяти суттєве є найбільш характерною рисою для розумової діяльності неуспішних учнів. Була запропонована наступна програма-мінімум вивчення реальних можливостей школярів:

Розвиток психічних процесів та властивостей мислення, у першу чергу, формування вміння виділяти суттєве в навчальному матеріалі, розвиток самостійності мислення школярів.

Формування навички та уміння навчальної праці – вміння раціонально планувати навчальну діяльність, здійснювати самоконтроль.

Формування позитивного ставлення до навчання.

Морально-вольова вихованість особистості.

Фізична працездатність.

Рівень засвоєння раніше пройденого матеріалу.

Педагогічний вплив, опосередковуваний особистістю.

Виховний вплив сім'ї.

Програма надавала можливість більш детального розгляду неуспішності школярів в особистісному і соціальному зрізі [15, с. 272].

У праці В. Г. Гульчевської «Об изучении пробелов в знаниях и умениях школьников с помощью диагностирующих работ» у 1973 р. було з'ясовано, що диференційоване вивчення компонентів навчальних можливостей учнів виявило нерівномірність оволодіння цими компонентами кожним із учнів, так і складності в розподілі учнів на різні групи за рівнем оволодіння. Найбільша різниця між встигаючими та невстигаючими учнями виявилася в таких завданнях: відтворення понять,

визначень, правил, самостійне виділення суттєвого, складання завдань на заданих умовах. Тому, як зазначила дослідниця, вивчення змін у навчальній діяльності неуспішних учнів за цими завданнями дає до певної міри надійні результати [4, с. 28].

Важливим питанням на цьому етапі вивчення неуспішності у навчанні було питання розвитку самостійності, навичок виконувати навчальну діяльність без допомоги ззовні. Це питання було розглянуто у 1973 році Л. Ф. Бабьонишевою [2, с. 35–36]. На думку дослідниці, навчання школярів потребує великої затрати розумової енергії та сил, а тому попередити та подолати неуспішність без самостійної допомоги школярів неможливо. Серед ряду причин неуспішності найбільш значні пов'язані з недоліками мислення та навичок навчальної діяльності школярів, які мають дефекти у розвитку самостійного мислення та навичок самостійної роботи. Опитування понад 400 вчителів підтвердило, що найбільш важкими є такі елементи педагогічної діяльності:

Розвиток інтересу до навчання та виховання потреби в знаннях.

Використання методів розвиваючого навчання.

Формування навичок навчальної праці (планування, самоконтроль).

У своїй статті дослідниця запропонувала методики, націлені на розвиток самостійності учнів, навела ряд завдань, які вчителі можуть практикувати для подолання неуспішності [2, с. 39–40].

А. Г. Іванков у статті 1973 р. «Из опыта работы школы по предупреждению неуспеваемости учащихся» описав результати дослідження причин неуспішності у Романівській середній школі Цимлянського району. Вивчаючи причини неуспішності та виробляючи систему заходів з її усунення, адміністрація школи та колектив дійшли висновку, що головним засобом попередження неуспішності є вдосконалення уроків, різноманітність їх форм та методів. Аналіз свідчень у трикутнику – вчитель, батько та учень – показав, що найбільш поширеними причинами відставання є слабкий розвиток дітей та невміння раціонально навчатися. Тому педагоги дійшли висновку, що центральне місце в роботі з неуспішними учнями необхідно відвести розвитку мислення, пам'яті, уваги та формуванню навичок навчальної праці. Була вжита ефективна система заходів, за допомогою якої у 1971/1972 н. р. у Романівській середній школі були досягнуті кращі показники успішності, ніж у попередньому навчальному році. Це дає підстави вважати, що система заходів, запроваджена в школі, сприяла попередженню неуспішності [6, с. 103–111].

М. І. Мурачковський, вивчаючи неуспішність учнів, у праці 1977 р. зазначав, що для школярів, що не встигають, характерна насамперед слабка організація в процесі навчання. На його думку, неуспішні не вміють вчитися. Вони не хочуть або не можуть здійснювати логічну обробку засвоюваної теми. Для них характерним є специфічний підхід до праці: небажання думати, формальне засвоєння матеріалу, бажання уникнути зусиль, пов'язаних із розумовою діяльністю, пошук обхідних шляхів при оцінюванні вчителями їхніх знань (списування, підслуховування). Такий

підхід призводить до систематичного інтелектуального недовантаження, через що виникає значне зниження темпів розумового розвитку, та як наслідок, неуспішність. Автор виділив декілька різних типів неуспішних учнів та відзначив їх психологічні особливості, що надає можливості індивідуального підходу та розробки спеціальних методик з подолання неуспішності [9, с. 5–7].

У своїй книзі 1977 р. В.С. Цетлін запропонувала два взаємопов'язаних поняття, які характеризують явища відставання та неуспішності. Відставання, на думку дослідниці, це невиконання вимог на одному з проміжних етапів, на певному відрізку навчального процесу, а неуспішність – наслідок процесу відставання. Неуспішність – невідповідність підготовки учнів вимогам змісту освіти, фіксована через певний період навчання (в кінці чверті, півріччя) [18, с. 239].

В.С. Цетлін підкреслила такі ознаки неуспішності учня у навчанні:

Учень не може самостійно намітити план та розв'язати завдання.

Не робить спроб знайти правильну відповідь, не задає запитань.

У момент напруження в процесі уроку відволікається.

Емоційно не реагує на успіхи та невдачі, не дотримується правил виконання завдань, пропускає та плутає дії.

Не може відтворити визначення формул, понять, доведень.

Не розуміє тексту, побудованого на вивченій системі понять.

Ця сукупність ознак відставання найбільш загальна і конкретизується стосовно окремих навчальних предметів [18, с. 243].

Причинами відставання, на думку дослідниці, є: недоліки фізичного та психічного розвитку учня, недостатній рівень вихованості, відсутність інтересу до навчання, недоліки в методиці викладання, негативний вплив сім'ї.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, шкільна неуспішність як нагальна психолого-педагогічна проблема послала перед науковцями – як педагогами, так і психологами, у середині XX ст. у зв'язку з процесами реформування системи шкільної освіти. Її плідний розгляд науковцями був підготовлений й зміною акцентів в тогочасній педагогічній науці, яка почала приділяти більшу увагу особистісному розвитку та стану учнів у процесі навчання. Проблема шкільної неуспішності – комплексна проблема, яка пов'язана з основними категоріями дидактики – змістом і процесом навчання. Для її успішного вирішення, у першу чергу, необхідно виявити чинники, що викликають неуспішність у навчанні, та виокремити соціально-педагогічні фактори, які впливають на цей процес.

Список використаних джерел:

1. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский ; сост. М. Ю. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – С. 131–132.
2. Бабенышева Л. Ф. Причины слабого развития самостоятельности в учении у школьников и пути их устранения / Л. Ф. Бабенышева // Педагогические проблемы предупреждения неуспеваемости школьников : сб. ст. / Ростовский н/Д гос. пед. ин-т. – Ростов н/Д, 1973. – Вып. 2. – С. 35–40.
3. Березівська Л. Д. Василь Іванович Помагайба / Березівська Лариса Дмитрівна // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 40–43.
4. Гульчевская В. Г. Об изучении пробелов в знаниях и умениях школьников с помощью диагностирующих работ / В. Г. Гульчевская // Педагогические проблемы предупреждения неуспеваемости школьников : сб. ст. / Ростовский н/Д гос. пед. ин-т. – Ростов н/Д, 1973. – Вып. 2. – С. 28.
5. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної в Українській РСР / Керівні матеріали про школу. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 22.
6. Иванков А. Г. Из опыта работы школы по предупреждению неуспеваемости учащихся / А. Г. Иванков // Педагогические проблемы предупреждения неуспеваемости школьников : сб. ст. / Ростовский н/Д гос. пед. ин-т. – Ростов н/Д, 1973. – Вып. 2. – С. 103–111.
7. Изучение некоторых особенностей учебно-познавательной деятельности слабоуспевающих школьников / Ю. К. Бабанский, В. Ф. Харьковская, Г. Ф. Карпова [и др.] // Педагогические проблемы предупреждения неуспеваемости школьников : сб. ст. / Ростовский н/Д гос. пед. ин-т. – Ростов н/Д, 1973. – Вып. 2. – С. 3–4.
8. Кириченко І. С. Педагогічна спадщина В. І. Помагайби (1892-1972 рр.) : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 / І. С. Кириченко. – Миколаїв, 2010. – С. 145.
9. Мурачковский Н. И. Как предупредить неуспеваемость школьников / Н. И. Мурачковский. – Минск : Народна асвета, 1977. – С. 5–7.
10. Об оптимальной программе изучения учебных возможностей школьников / Ю. К. Бабанский, Н. А. Поляков, Т. С. Полякова [и др.] // Педагогические проблемы предупреждения неуспеваемости школьников : сб. ст. / Ростовский н/Д гос. пед. ин-т. – Ростов н/Д, 1973. – Вып. 2. – С. 3–4.
11. Пироженко Л. В. Василь Сухомлинський про особливості навчання дітей, які не встигають / Л. В. Пироженко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; [ред. кол.; гол. ред. – Н. С. Побірченко]. – Умань, 2014. – Вип. 50. – С. 199–200.
12. Помагайба В. І. Про унормування учбового навантаження учнів. Методичний лист / В. І. Помагайба. – К. : Рад. школа, 1963. – С. 38.
13. Помагайба В. І. Школа і сім'я в боротьбі за піднесення успішності учнів / В. І. Помагайба. – К., 1961. – С. 41.
14. Помагайба В. І. Як допомогти дітям добре вчитися / В. І. Помагайба. – К. : Рад. школа, 1965. – С. 37–46.
15. Психологические проблемы неуспеваемости школьников / под. ред. Н. А. Менчинской. – М. : Педагогика, 1971. – С. 272.
16. Славина Л. С. Индивидуальный подход к неуспевающим и недисциплинированным ученикам / Л. С. Славина. – М., 1958. – С. 212.

17. Сухомлинська О. В. Школа В. О. Сухомлинського в Павлиші (50-60-ті рр.) / О. В. Сухомлинська // Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (кінець XIX-XX ст.) : навч.-метод. посіб. / [О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської, В. С. Курила] ; АПН України, Ін-т педагогіки, ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка». – Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – С. 342–343.
18. Цетлин В. С. Неуспеваемость школьников и ее предупреждение / В. С. Цетлин. – М., 1977. – С. 239–243.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Babanskij Ju. K. Izbrannye pedagogicheskie trudy [Selected Pedagogical works] / Ju. K. Babanskij ; sost. M. Ju. Babanskij. – M. : Pedagogika, 1989. – S. 131–132. (in Russian)
2. Babenysheva L. F. Prichiny slabogo razvitija samostojatel'nosti v uchenii u shkol'nikov i puti ih ustranenija [The reasons of the weak development of self-reliance in the teaching of schoolchildren and the ways of their elimination] / L. F. Babenysheva // Pedagogicheskie problemy preduprezhdenija neuspevaemosti shkol'nikov : sb. st. / Rostovskij n/D gos. ped. in-t. – Rostov n/D, 1973. – Vyp. 2. – S. 35–40. (in Russian)
3. Berezivsjka L. D. Vasylj Ivanovych Pomaghajba / Berezivsjka Larysa Dmytrivna [Vasyl Ivanovych Pomahayba] // Shljakh osvity. – 2002. – № 1. – S. 40–43. (in Ukrainian)
4. Gul'chevskaja V. G. Ob izuchenii probelov v znanijah i umenijah shkol'nikov s pomoshh'ju diagnostirujushhih rabot [On the study of gaps in knowledge and skills of pupils by using diagnostic works] / V. G. Gul'chevskaja // Pedagogicheskie problemy preduprezhdenija neuspevaemosti shkol'nikov : sb. st. / Rostovskij n/D gos. ped. in-t. – Rostov n/D, 1973. – Vyp. 2. – S. 28. (in Russian)
5. Zakon pro zmitsnennia zviazku shkoly z zhyttiam i pro dalshyy rozvytok systemy narodnoyi osvity v Ukrainskiy RSR [The law on the strengthening of relations of school and life and on further development of the system of folk eduvation in the Ukrainian SSR] / Kerivni materialy pro shkolu. – K. : Rad. shkola, 1962. – S. 22. (in Ukrainian)
6. Ivankov A. G. Iz opyta raboty shkoly po preduprezhdeniju neuspevaemosti uchashhihsja [From the experience of the schools on prevention of school failure of pupils] / A. G. Ivankov // Pedagogicheskie problemy preduprezhdenija neuspevaemosti shkol'nikov : sb. st. / Rostovskij n/D gos. ped. in-t. – Rostov n/D, 1973. – Vyp. 2. – S. 103–111. (in Russian)
7. Izuchenie nekotoryh osobennostej uchebno-poznavatel'noj dejatel'nosti slabouspevajushhih shkol'nikov [The study of some peculiarities of the educational activity of academic failure students] / Ju. K. Babanskij, V. F. Har'kovskaja, G. F. Karpova [i dr.] // Pedagogicheskie problemy preduprezhdenija neuspevaemosti shkol'nikov : sb. st. / Rostovskij n/D gos. ped. in-t. – Rostov n/D, 1973. – Vyp. 2. – S. 3–4. (in Russian)
8. Kyrychenko I. S. Pedahohichna spadshchyna V. I. Pomahayby (1892-1972 rr.) [Pedagogical heritage of V. I. Pomogaibo (1892-1972] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.01 / I. S. Kyrychenko. – Mykolajiv, 2010. – S. 145. (in Ukrainian)
9. Murachkovskij N. I. Kak predupredit' neuspevaemost' shkol'nikov [How to prevent academic failure of students] / N. I. Murachkovskij. – Minsk : Narodna asveta, 1977. – S. 5–7. (in Russian)
10. Ob optimal'noj programme izuchenija uchebnyh vozmozhnostej shkol'nikov [On the optimal program of study opportunities of schoolchildren] // Ju. K. Babanskij, N. A. Poljakov, T. S. Poljakova [i dr.] // Pedagogicheskie problemy preduprezhdenija neuspevaemosti shkol'nikov : sb. st. / Rostovskij n/D gos. ped. in-t. – Rostov n/D, 1973. – Vyp. 2. – S. 3–4. (in Russian)
11. Pyrozhenko L. V. Vasyl Sukhomlynskyy pro osoblyvosti navchannia ditey, yaki ne vstyhayut [Vasyl Sukhomlynsky about the peculiarities of teaching academic failure children] / L. V. Pyrozhenko // Psykholoho-pedahohichni problemy silskoyi shkoly : zb. nauk. pr. / Umanskyy derzh. ped. un-t im. Pavla Tychyny ; [red. kol.; hol. red. – N. S. Pobirchenko]. – Uman, 2014. – Vyp. 50. – S. 199–200. (in Ukrainian)
12. Pomahayba V. I. Pro unormuvannia uchbovoho navantazhennya uchniv[On the normalization of the educational load of students] Metodychnyy lyst / V. I. Pomahayba. – K. : Rad. shkola, 1963. – S. 38. (in Ukrainian)
13. Pomahayba V. I. Shkola i simya v borotbi za pidnesennia uspishnosti uchniv [The school and the family in the struggle for raising pupils' achievement] / V. I. Pomahaba. – K., 1961. – C. 41. (in Ukrainian)
14. Pomahaba V. I. Yak dopomohty ditiam dobre vchytysia [How to help children to learn well] / V. I. Pomahayba. – K. : Rad. shkola, 1965. – S. 37–46. (in Ukrainian)
15. Psihologicheskie problemy neuspevaemosti shkolnikov [Psychological problems of school failure of pupils] / pod. red. N. A. Menchinskoy. – M. : Pedagogika, 1971. – S. 272. (in Russian)
16. Slavina L. S. Individualny podhod k neuspevajushhim i nedisciplinirovannym uchenikam [Individual approach to academic failure and undisciplined students] / L. S. Slavina. – M., 1958. – S. 212. (in Russian)
17. Sukhomlynska O. V. Shkola V. O. Sukhomlynskoho v Pavlyshi (50-60-ti rr.) [School V. O. Suhomlynskoho in Pavlyshi (50-60s.)] / O. V. Sukhomlynsjka // Narysy z istorii rozvytku novatorskykh navchalno-vykhovnykh zakladiv v Ukraini (kinets XIX-XX st.) : navch.-metod. posib. / [O. V. Sukhomlynska ta in. ; za red. O. V. Sukhomlynskoyi, V. S. Kuryla] ; APN Ukrainy, In-t pedaghoghiky, DZ “Luhansky nats. un-t im. T. Shevchenka”. – Luhansk : LNU im. T. Shevchenka, 2010. – S. 342–343. (in Ukrainian)
18. Tsetlin V. S. Neuspevaemost shkolnikov i ee preduprezhdenie [The academic failure of schoolchildren and its prevention] / V. S. Tsetlin. – M., 1977. – S. 239–243. (in Russian)

Аннотация. В статье проанализированы труды психологов и педагогов 50–80-х гг. XX ст. по проблеме неуспеваемости младших

школьников. Раскрыты причины школьной неуспеваемости, определены критерии неуспеваемости и пути ее преодоления в педагогической мысли исследуемого периода. Освещены подходы к проблеме предупреждения школьной неуспеваемости младших школьников в психолого-педагогичных исследованиях второй половины XX ст.

Ключевые слова: начальная школа, младшие школьники, неуспеваемость, коррекционно-развивающая работа, психолого-педагогические условия обучения.

Abstract. The article deals with the analysis of scientific works of psychologists and teachers of the 50-80's of the XX century on the issue of academic poor progress of junior schoolchildren . The reasons of such unsatisfactory results are revealed, the criteria of failure and ways to overcome them in the pedagogy of the investigated period are determined. Approaches to the problem of preventing school failure of junior schoolchildren in psychological and pedagogical researches of the second half of the XX-th century are highlighted.

It is stated, that some school fails, as psychological so pedagogical problem, arose in the middle of the twentieth century in the connection with the processes of education reforms and were focused on the personal development of schoolchildren and the state in the process of learning. The problem of failure of school is a complex problem, which is related to the main categories of didactics – the content and the process of learning, and primarily serves as the problem of searching the reasons that cause the lack of success in training and social and educational factors that influence on this process. As the following psychologists and educators of the investigated period Y. K. Babansky, P. P. Blonsky, M. A. Danilov, N. A. Menchinskaya, V. I. Pomagayba, M. N. Skatkin, V. O. Sukhomlinsky, V. S. Tsetlin, A. M. Helmont, L. S. Slavina, N. I. Murachkovsky, Yu. Z. Gilbuh mentioned the success at school is an important indicator of intellectual development of junior schoolchildren, the formation of his position in life. Researchers showed that in the twentieth century there was a problem between society's demands for high performance in training and insufficient methodical – pedagogical base of educational system.

Therefore, scientists offered theoretical and methodological activity to prevent and eliminate failure of junior schoolchildren which are primarily focused on the development of school autonomy, the formation of the capacity for training activity, the development of interest in learning, personal motivation to the results. School leaders and teachers are provided with the information for the improvement of pedagogical influence, the use of more efficient methods of developing training.

Keywords: primary school, junior schoolchildren, poor progress, correcting development work, psychological and pedagogical conditions of training.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016